

TURFORSLAG i Tønder Kommune

Misthusum

Misthusum var en lille landsby, der lå på otte små kunstige høje i marsken sydvest for Skærbæk mellem Brede Å og Røgelstrøm. Husene blev opført på værterne for at undgå, at de blev oversvømmet af stormfloder. På et tidspunkt boede der 13 familier på de otte værter. På trods af byens placering på værter, blev Misthusum adskillige gange ødelagt af stormflod, især under stormfloden i 1634. Indbyggerne vendte dog hver gang tilbage og byggede landsbyens gårde op igen. Trods genopbygningen fraflyttede beboerne byen, og de sidste gårde blev revet ned. Af nedbrydningsmaterialerne blev der bygget et lille hus på et af værterne til brug for markmanden – Markmandshuset.

Markmandshuset

Sikringsstilling Nord

Sikringsstilling Nord går tværs over Sønderjylland og er verdens bedst bevarede feltbefæstningslinje fra 1. verdenskrig. Strækningen Sikringsstilling Nord er ca. 50 km lang, og forløber fra Hoptrup i øst til Rømø i vest. Sikringsstilling Nord blev etableret for at hindre et angreb fra nord mod Tyskland. På det tidspunkt hørte Nordslesvig/Sønderjylland til Tyskland. Efter genforeningen med det øvrige Danmark i 1920, udgjorde linjen en trussel, idet selv fåtalrige tyske styrker hurtigt kunne sætte sig fast, og der skulle betydelige kræfter til at drive dem væk. Derfor sprængte den danske hær i årene efter genforeningen anlæggene - nogle med held, andre er delvist bevarede. Nogle kunne ikke røres, da de lå i bebyggede områder. Sikringsstillingen var datidens stærkeste af sin art i Europa.

Sikringsstilling Nord

Sølsted mose

Sølsted mose er et spændende moseområde, der netop har gennemgået en omfattende naturgenopretning. I det næringsfattige miljø trives specielle planter, bl.a. den insektædende soldug, tørvemusser og porse. Mosen har også sit eget, specielle fugleliv. Her yngler trane, rørhøg, rørdrum og rødrygget tornskade, ligesom sangen fra nattergal, blåhals og mange andre sangfugle kan høres i området. Sølsted Mose er ligeledes det eneste sted i Danmark, hvor den sjældne fisk dyndsmertling yngler. Fra parkeringspladserne er der direkte adgang til et godt stisystem med udsigtspunkter, boardwalk og informationstavler.

Traner i Sølsted Mose

Sølsted Mose afgrænset af marker.

Nordsøruten

Nordsøruten er en sammenhængende skiltet cykelrute på næsten 6.000 km rundt om Nordsøen. Ruten går gennem syv lande på sin vej rundt om Nordsøen. I Danmark løber ruten fra Rudbøl langs vestkysten til Skagen og videre langs østkysten til Grenå. Ruten byder på oplevelse af forskellige kystlandskaber fra strande til klipper, bade- og campingliv samt fiskerkultur før og nu.

Du kan se mere på www.vestkystruten.dk

Drivvejen

Vandrerruten Drivvejen er over 200 km lang og fuld af spændende kulturhistoriske seværdigheder og flotte naturoplevelser. Ruten løber gennem Vest- og Sønderjylland ad stier og mindre veje, og har forbindelse med Nordsøruten. Drivvejen har været i brug siden oldtiden. Gennem tusinder af år har studedrivere, jyddepottesælgere, kræmmere, tatere og andre rejsende vandret ad Drivvejen. Ved flere af seværdighederne på ruten er der opsat informationstavler om kulturen og naturen i området, og der er rig mulighed for at finde overnatning undervejs.

Du kan finde mere information i bogen »Drivvejen – ad studedriverens spor i det vestlige Jylland« eller hente en folder om ruten på hjemmesiden www.vandrerruten.dk.

Den Danske Klosterrute

Den Danske Klosterrute er en turist- og pilgrimsvandrerute gennem hele Danmark. Ruten har temaerne kirke, kunst, historie og natur. Ruten går ad stier og småveje og forbinder ca. 50 af de steder, hvor der blev bygget klostre i middelalderen. Ruten er ikke afmærket men beskrives i guidebøgerien "Den Danske Klosterrute". I Tønder Kommune går ruten gennem Danmarks største naturskov Draved Skov, forbi hjemoser og ad Drivvejen til Løgumkloster. Her findes resterne af et cisterciensermunkeloster fra 1173. Klosterkirken og det meste af klosterets øst fløj er bevaret og udgør sammen med senere bygninger et forment miljø. Ruten fortsætter langs den naturskønne Brede ådal ud mod det flade, skovløse kystområde langs Vadehavet. Ruten kan også benyttes på cykel.

Du kan læse mere på www.klosterruten.dk.

På vandrerut langs Drivvejen

Naturens færdselsregler, adgang og hensyn

Det er vigtigt, at vi behandler naturen varsomt og tænker os om, dels af hensyn til naturens planter og dyr og dels af hensyn til de grundejere, som ejer og lever af naturen. Vi har alle ret til at færdes i naturen, men i Danmark er der regler for hvordan du må færdes.

- Du må gå langs alle kyster og strande i Danmark.
- Du må cykle og gå på veje og stier i skovene.
- I offentlige skove må du også gå udenfor stierne, men ikke cykle.
- Du må cykle og gå på alle anlagte veje og stier i det åbne land, også selvom der er opsat skilte med "privat vej".
- Du må færdes til fods på græsarealer, altså udyrkede arealer, der ikke er hegnede. Det gælder dog ikke bræmmer langs vandløb.
- Færdsel sker på eget ansvar
- Husk at hunde skal føres i snor hele året, når du færdes ude i det åbne land, dog skal du på strande og kyster kun føre hunde i snor fra 1. april - 30. september.

Hundeskov

I Tønder Kommune har Naturstyrelsen udlagt hundeskove på Rømø ved Vråby og Kirkeby Plantager og et område (uden skov) ved Lakolb. Der er også hundeskove i Lindet Skov, Renbæk Plantage, Toftlund Skov og i Soldaterskoven ved Tønder, og en lille ved Damhusvej, Løgumkloster. Se www.hundeskovene.dk eller www.udinaturen.dk.

Overnatning i det fri

De primitive overnatningspladser er beregnet til overnatning i naturen med telt eller lignende for enkeltpersoner, familier eller smågrupper, som ankommer til fods, på cykel, til hest eller sejlen­de. Størstedelen af pladserne er privatejede – du bør derfor altid træffe aftale om overnatning med ejeren. Du kan finde alle de nødvendige informationer på www.udinaturen.dk, hyt-tefortegnelsen.dk eller i bogen »Overnatning i det fri«. Brugerbetaling kan forekomme. De primitive overnatningspladser på Naturstyrelsens arealer er gratis. Naturstyrelsen har også »Lejrpladser«. Lejrpladserne er alene forbeholdt institutioner og foreninger, og kræver booking forud for benyttelsen. Herudover tillader Naturstyrelsen, at du overnatter i udvalgte statsskove, den såkaldte fri teltning. Fri teltning er for »den stille skovvandrer«. Se nærmere regler for alle 3 overnatningsformer på www.naturstyrelsen.dk/naturopolevelser/overnatning/.

Tønder Kommune

Miljø og Natur

Wegners Plads 2

6270 Tønder

Tlf 74 92 92 92

E-mail: toender@toender.dk

Hjemmeside: toender.dk

VELKOMMEN i Tønder Kommune

Velkommen til Tønder Kommune og et væld af oplevelser

Her byder vi på en enestående natur i absolut særklasse. Tag blot Nationalpark Vadehavet som eksempel. Vadehavet og den særlige marsk bag digerne byder på store smukke landskaber og et fugle- og dyreliv uden lige. Derfor er det i dag at finde på UNESCO's Verdensnaturarvliste.

Sammen med Realdania, A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til Almene Formaal og Nordea-fonden investerer vi nu og de kommende år hele 250 millioner kroner i at udvikle Tøndermarsken, så området bliver endnu mere attraktivt for dig at besøge, bo og arbejde i.

Henrik Frandsen

borgmester TØNDER KOMMUNE

Tønder Kommune har også meget andet til friluftsfolket end nationalparken. Inde i baglandet er der landskaber med fred og idyl. Her finder du et net af cykel- og vandrerruter, der giver mulighed for, at du kan tilrettelægge din egen individuelle ferie eller søndagstur. Mange steder er der også små lokale stier, som fører frem til områder, der rummer spændende natur og kulturhistorie.

Vores mange store moser rummer også smukke naturoplevelser. Moserne kan du opleve fra naturstierne. I nogle af moserne har vi opsat udsigtsplatforme, hvorfra du kan iagttage områdets vilde dyreliv.

Er du mere til en kano- eller kajakferie, så kan vores mange vandløb danne en unik ramme om din aktive ferie i fredfyldte omgivelser. Undervejs har du mulighed for at overnatte på primitive teltpladser. De store vandløb er også et oplagt mål for lystfiskere.

På hele Tønder Kommunes vegne ønsker jeg dig en fantastisk tid i vores skønne kommune.

TØNDER KOMMUNE

Geocaching - skattejagt med GPS

En leg for hele familie og en fantastisk måde at opleve naturen på - find og oplev steder du ikke vidste var spændende og smukke.

Geocaching er en verdensomspændende udendørs skattejagt. En cache eller "skat" er en beholder, som er gemt ude i terrænet, og som du kan finde ved hjælp af en GPS. Cachen er typisk en plastbeholder, som indeholder små effekter som f.eks. en lille plastikfigur, en badge, en pink blyant eller lignende, som man kan bytte med, samt en logbog. I logbogen kan man notere sit fund og skrive en hilsen til ejeren af cachen eller kommende findere.

Du kan finde al den information du har behov for på www.geocaching.dk. Hvis du skifter »dk« ud med »com« får du adgang til alle verdens skatte.

Brug turistbureauerne

Der er masser af overnatningsmuligheder i Tønder Kommune. På kortet er vist campingpladser, teltpladser og shelters.

Du finder et turistbureau i Havneby på Rømø og et Inforcenter i Tønder: Rømø Turistbureau og Inforcenter, Nr. Frankelvej 1, Havneby, 6769 Rømø, tlf. 74 75 51 30 Inforcenter Tønder, Torvet 2-4, 6270 Tønder. Inforcenteret i Tønder har ikke et selvstændigt tlf.nr. På Rømø Turistbureau og Inforcenter er de klar til at hjælpe med brochurer og foldere om seværdigheder, overnatningsmuligheder, cykelruter, guidede traveture og mange andre aktive ferietilbud. Begge steder kan man selv hente brochurer og foldere om området.

Links

Her er udvalgt en række links til flere oplevelser og praktiske oplysninger.

www.udinaturen.dk

www.museum-sonderjylland.dk

www.romo.dk

www.toender.dk

www.spor.dk

www.geocaching.dk

www.dn.dk

www.dof.dk

www.dcf.dk

www.friluftsradet.dk

Rørhøg

SEVÆRDIGHEDER i Tønder Kommune

1 Hvalbenshegn

Gammelt hegn fra 1722 bygget af knogler fra en hval.

2 Rømø redningsstation

Redningsstationen i Kirkeby er Rø­mø­ens eneste oprindelige redningsstation. Den blev opført i 1887 og placeret langt inde på øen for at sikre den mod stormfloder. Fra stationens tårn kunne redderne holde øje med eventu­elle nødstedte skibe. I dag fungerer den som brandstation.

3 Tuegravene ved Birkelev

Tuegravene ved Birkelev består af 1 stor og 36 små gravhøje. De små høje er en gravplads fra jernalderen. Gravhøjene er typisk omgivet af en ringgrøft, og højkan­ten kan være markeret med sten eller træstolper. Gravene er i dag fredede.

4 Hjemsted Oldtidspark

Parken huser en stor jernalderlandsby samt et stort underjordisk museum. I museet er der udstillet 2000 år gamle fund fra den oprinde­lige landsby. Entré.

5 Markmandshuset

"Den svorne vej" leder hen til Markmandshu­set, som i dag er et lille museum. Markmands­huset blev opført i starten af 1800-tallet af nedbrydningsmaterialer fra de øvrige værfter i området, og blev brugt til omkring år 1900 af markmanden.

6 Museumsmøllerne i Ballum Enge

Møllerne ligger ved siden af Markmandshu­set. Møllerne pumper vand fra åen op til kvæget, da der er mangel på fersk grundvand i mar­ken. De første møller var af træ, men efter en renovering i 1890, blev de genopført i jern.

7 Gasse Høje

Gasse er med sine 51 m områdets højeste punkt. På højen er der placeret 27 store grav­høje og ved højene findes et geodatatårn og en fritlagt sten­kiste­grav. I højen er der en bunker, som har været en del af sikringsstilling nord fra 1. verdenskrig.

8 Gammel­skov Batteri

Gammel­skov Batteri er et af de største og kraftigste batteri er i Sikringsstilling Nord. Selve batterigraven er 250 meter lang, og var sikringsstillingens største enkeltanlæg. I dag er det meste sprængt væk, men man kan stadig fornemme, hvor stort anlægget har været. Der er opstillet en oplysningstavle med en model af batteriet.

9 Langdysserne i Abterp

Ved Abterp findes to 5000 år gamle langdysser på henholdsvis 14 og 42 meters længde. Der er offentlig adgang til dysserne.

10 Løgumkloster, kirke og klokkespil

Klosteret blev grundlagt af munke i 1173. Gen­nen middelalderen voksede byen op i ly af klosteret og kirken. Løgumkloster kirke blev bygget i årene 1225 – 1325. Af klosterets op­rin­delige 4 fløje er der i dag kun østfløjen og nordfløjen (kirken) tilbage. Klosteret blev nedlagt i 1548.

Ud over det gamle bymiljø, finder man også Kong Frederik IX's klokkespil – nordens stør­ste og eneste kongelige klokkespil. Klokkespil­let består af 49 klokker placeret i et 25 meter højt tårn.

11 Solvig Voldsted

Den tidligere herregård Solvig har undergået mange forandringer siden 1390. Det startede som et græstørvhus, sidenhen et trætråtn, så et bindingsværkshus, og til sidst et renæssan­ceslot. Fra denne tid er der bevaret en vældig staldbygning, måske landets ældste.

TURFORSLAG i Tønder Kommune

Tønder Kommune har en enestående natur med mange muligheder for friluftsoplevelser. Flere af kommunens udflugtsmål har fået udarbejdet en informationsfolder – Se kortet og listen over turfoldere.

Lindet skov og Hønning Plantage

Lindet Skov er en lille rest af de store løvskove, der dækkede landskabet i oldtiden. Lindet Skov og Hønning Plantage udgør tilsammen et areal på 900 ha. Området består af meget gamle bøge og egetræer og flotte graner. Skovene ligger på den sandede del af Toftlund Bakkeø. Skovene byder på mange slags oplevelser. Der er et meget varieret fugle-, dyre- og planteliv. Der er dysser og jættestuer fra bondestenalderen, og der er brudgomskobler (skovplantninger) fra 1700-tallet.

Lindet skov

Vongshøj

Vongshøj ligger på toppen af Løgumbjerg sammen med omkring 50 andre gravhøje. Vongshøj er Vestslesvigs højeste punkt (62 m), og fra højen er der en storslået udsigt over landskabet. Under 1. verdenskrig spillede Vongshøj en rolle i forbindelse med "Sikringsstilling Nord". Her havde det tyske militær et blinksignalanlæg, hvorfra man havde kontakt til bl.a. Sild og Rømø. Også under 2. verdenskrig blev tårnet benyttet af det tyske militær, der fulgte de allieredes troppebevægelser herfra.

Draved Skov og Kongens Mose

Draved Skov udgør sammen med Kongens Mose ca. 500 ha. Draved Skov er Danmarks største sammenhængende areal med urørt skov. Nogle steder har skoven stået urørt siden 1700-tallet og den varierede jordbund huser de fleste af Danmarks naturligt forekommende træarter. Flere steder bærer skoven præg af "urskov", med en meget stor forekomst af den oprindelige urskovs dominerende art, småbladet lind.

Kongens mose er en af landets største høj-moser. Mosen er en af de få tilbageværende højmoser vest for israndslinjen. Igennem ti­derne er mosen blevet kraftigt udnyttet til tørvegravning, landbrug og skovbrug, men der findes stadig rester af uberørt højmo­se i de sydlige dele, med spændende tørve-mosser.

Der er anlagt vandrestier i både skoven og mosen. Ved Teltkrovej er der desuden opstillet et fugletårn til iagttagelse af fug­le, bl.a. lappedykkere, ånder og vadefug­le. Af hensyn til fuglenes yngletid, er det ikke tilladt at færdes i mosen fra 1. marts til 1. juli. Ture i området kan startes fra P-pladsen i Draved Skov.

Fugletårn ved Kongens Mose

Udsigt fra fugletårnet over sø og mose.

Sejle ned af åen

At sejle i kano eller kajak er en aktiv, men samtidig afslappende ferieform. Mens du padler af sted, kommer du helt tæt på det varierede og smukke landskab. Flere steder langs sejlsjadsvandløbene findes primitive overnatningspladser – her kan du slå dit eget telt op eller gå i land for at spise din mad samt holde en pause fra sejlad­sen.

Læs mere i folderen "Sejle ned af åen i Sønderjylland", der beskriver forskellige sejlsruter.

sejle ned ad åen

Kajaktur på Brede Å

Grænseruten

Grænseruten er en 130 km lang cykelrute, der snor sig gennem den varierede natur fra Flensborg Fjord til Vadehavet. Ruten krydser den dansk - tyske grænse 13 steder, ofte via små ukendte grænseovergange. Langs den afmærkede rute er der opsat informationstavler med oversigtskort og informationer om grænskulturen og naturen i området.

Der er gode muligheder for at tage et hvil og spise sin madpakke i en af de overdækkede cykelhyt­ter og rastep­ladser, der er langs ruten.

Du kan læse meget mere på www.graensruten.dk, hvor du også kan bestille guidebogen Grænseruten og Nordsø-Østersø-ruten, eller søg »grænsruten« på www.visitsonderjylland.dk.

Velkommen til friluftsoplevelser i Tønder Kommune

Rømø
Rømø ligger i Vadehavet og er ca. 130 km² stor. Rømø er Vadehavets største ø, og øen har været beboet siden 1200-tallet. Gennem flere århundreder har vind, vejr og hav dannet denne naturperle midt i Vadehavet. Der findes et rigt dyre- og planteliv, knyttet til øens mange forskelligartede naturtyper. De mange stier leder dig gennem et varieret natur- og kulturlandskab, så hvad enten du er på cykel, hesteryg eller til fods, så har du muligheden for en storslået oplevelse. Ligeledes indbyder øens kilometerlange strande til aktivitet – heriblandt windsurfing og kørsel med kitebuggy.

Til hest på rømø

Stormflodsigle i Højer

Dragefestival Rømø strand

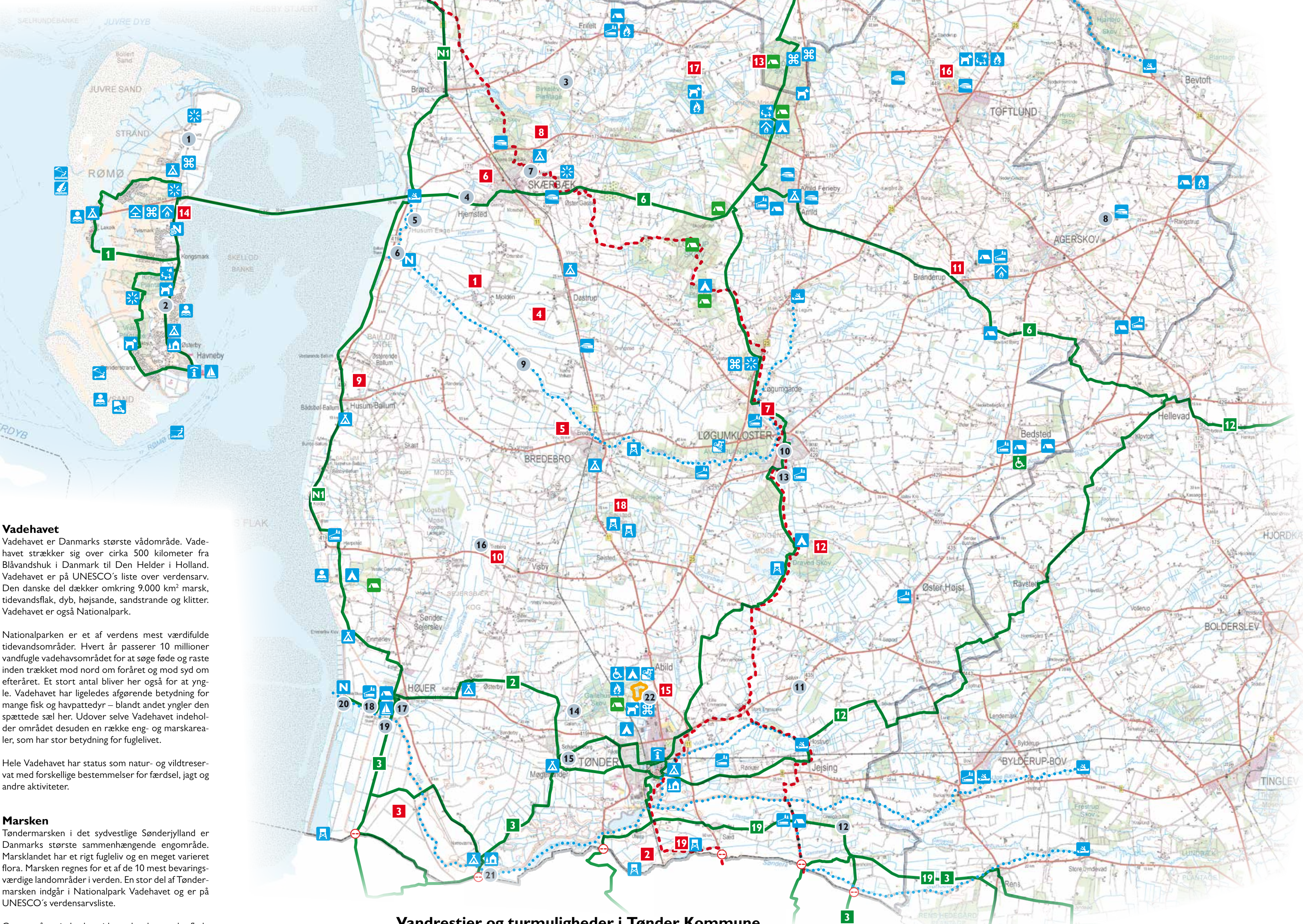
Stare i Tøndermarken

Bådfolklet ved Vidåen

Vadehavet

Vadehavet
Vadehavet er Danmarks største vådområde. Vadehavet strækker sig over cirka 500 kilometer fra Blåvandshuk i Danmark til Den Helder i Holland. Vadehavet er på UNESCO's liste over verdensarv. Den danske del dækker omkring 9.000 km² marsk, tidevandsflak, dyb, højsande, sandstrande og klitter. Vadehavet er også Nationalpark.

Nationalparken er et af verdens mest værdifulde tidevandsområder. Hvert år passerer 10 millioner vandfugle vadehavsområdet for at søge føde og raste inden trækket mod nord om foråret og mod syd om efteråret. Et stort antal bliver her også for at yngle. Vadehavet har ligeledes afgørende betydning for mange fisk og havpattedyr – blandt andet yngler den spættede sæl her. Udover selve Vadehavet indeholder området desuden en række eng- og marskarealer, som har stor betydning for fuglelivet.

Hele Vadehavet har status som natur- og vildtreservat med forskellige bestemmelser for færdsel, jagt og andre aktiviteter.

Marsken
Tøndermarsken i det sydvestlige Sønderjylland er Danmarks største sammenhængende engområde. Marsklandet har et rigt fugleliv og en meget varieret flora. Marsken regnes for et af de 10 mest bevaringsværdige landområder i verden. En stor del af Tøndermarsken indgår i Nationalpark Vadehavet og er på UNESCO's verdensarvsliste.

Gennem årtusinder har tidevandet dannet det flade landskab. Området er blevet indvundet til landbrugsdrift ved, at der i forskellige perioder er anlagt diger, som holder højvandet ude. De første diger blev bygget i 1500-tallet, og det nyeste, Det Fremskudte Dige, blev bygget i 1981. Foran det yderste dige (havdiget) dannes der stadig ny marsk – det kaldes forland. De indiggede områder kaldes kog. I Margrethe Kog, inden for Det Fremskudte Dige, findes en stor saltvandsø med mange vadefugle.

Tøndermarsken byder på et enestående kulturlandskab med frodigt græs, grøfter, diger, sluser og ikke mindst Vidåen, der skærer sig gennem det flade landskab. Muligheden for at opleve og nyde naturen i marsken er mangfoldige – ta' en gåtur på toppen af ådigerne og nyd udsigten over marsken, ta' en kanotur ned ad Vidåen gennem Rudbøl sø og oplev sviskove med områdets specielle fugleliv, eller ta' til Højer og se sluserne og de dertilhørende udstillinger om Marsken & Vadehavet og Bådfolklet ved Vidåen. Der er også gode muligheder for at deltage på guidede ture – bl.a. kan du hvert forår og efterår her opleve det forunderlige naturfænomen, Sort Sol, hvor hundredetusinder af stære danser på himlen.

Vandrestier og turmuligheder i Tønder Kommune

www.toenderstier.dk – Vandrestier omkring Tønder

www.toftlundstier.dk – Vandrestier omkring Toftlund (er under udarbejdelse)

www.toender.dk/din-fritid

- 1 Æ Markmandsti
- 2 Hasberg Sø og landskabet syd for Tønder (På tur syd for Tønder)
- 3 På tur i Tøndermarsken
- 4 På tur i Vestsønderjylland

www.friluftsradeet.dk – Kløvestier

- 5 Bredebro
- 6 Skærbæk
- 7 Løgumkloster

www.spor.dk

- 8 Sporet ved Gasse Høje
- 9 Sporene i Ballum
- 10 Sporet ved Visby
- 11 Sporet ved Branderup Mølle

Naturstyrelsens foldere og publikationer

- 12 Draved Skov
- 13 Lindet Skov
- 14 Rømø
- 15 Soldaterskoven
- 16 Toftlund Skov
- 17 Renbæk Plantage

Fugleværnsfondens publikationer:

- 18 Sølsted Mose
- 19 Bremsbøl Sø

Andre foldere i Tønder Kommune:

Guide til sejls og fiskeri i Tøndermarsken
Guide til sejls i de sønderjyske år

Cykelruter i Tønder Kommune:

- 1 Panoramarute – Kommandøren og Kaskelotten
- 2 Panoramarute – Den Kongelige Marskrute
- 3 Grænserruten – Vidåslusen til Flensborg
- N1 Vestkysttruten – Rudbøl til Skagen
- 6 Rømø – Hellevad
- 9 Tønder – Gram
- 12 Tønder – Aabenraa
- 19 Rudbøl – Padborg

- SIGNATURFORKLARING**
- Cykelruter
 - Vandrerute Drivejen
 - Sundhedsspor
 - Sejlsdsvandløb
 - Grænseovergang
 - Kommunegrænse
 - Handicapsti
 - Handicap fiskeplads
 - Seværdighed
 - Bål / Grillhytte
 - Bålplads
 - Madpakkehus
 - Udsigtspunkt
 - Fugletårn / Skjul
 - Hundeskov
 - Naturlegeplads
 - Naturformidling
 - Naturformidling, entré
 - Sikringsstilling nord
 - Turistbureau
 - Mountainbike
 - Camping
 - Fri teltning
 - Lejrplads
 - Primitiv teltplads
 - Shelter
 - Vandrehjem
 - Badestrande
 - Sejlsdstartsted
 - Lystbådhavn
 - Kite surfing
 - Kite buggy
 - Strandsejler
 - Vandski
 - Windsurfing
 - Seværdighed (beskrevet)

1:100.000
0 5 km
Indeholder data fra Styrelsen for Dataindsyn og Effektivisering, DTU/kort100, Marts 2018.